

“Gramatyka historyczna języka osetyńskiego i wczesna dialektologia języków irańskich” Streszczenie popularnonaukowe

Chociaż badania nad językami irańskimi przyniosły niesamowity postęp w ostatnich latach, to nadal jedną z istotnych kwestii jest związek między starożytnymi, średniowiecznymi i nowoczesnymi językami należącymi do tej grupy. Taka sytuacja ma miejsce szczególnie w przypadku języka osetyńskiego, używanego głównie na środkowym Kaukazie oraz jego przodków, odmian znanych wspólnie pod nazwą języka scytyjskiego, sarmackiego, oraz alańskiego, którymi mówiono w starożytności i wczesnym średniowieczu na stepach na północ od Morza Czarnego. Mimo że jego pierwsze zapiski pochodzą dopiero z końca 18. wieku, język osetyński już od dawna odgrywa istotną rolę w iranistyce z powodu swej wielowiekowej izolacji. W efekcie często uważa się, że zachowuje on wiele archaicznych cech z czasów prairańskich, albo nawet z czasów wspólnoty praindoirańskiej. Jako jeden z większych „małych” współczesnych języków irańskich, którego liczba mówców wynosi dziś około pół miliona, osetyński jest dobrze udokumentowany w opisach gramatycznych, słownikach, oraz korpusie elektronicznym, a jego gramatyka synchroniczna przyciąga sporo uwagi w ostatnich latach. Z kolei badania nad osetyńską gramatyką historyczną są skromniejsze: oprócz monografii o rozwoju systemu samogłoskowego i studium nazw własnych, opublikowano na ten temat w ubiegłych 25 latach jedynie garstkę artykułów.

Celem tego projektu jest zastosowanie metod językoznawstwa historyczno-porównawczego do objaśnienia gramatyki historycznej osetyńskiego, co z kolei może przyczynić się do zrozumienia relacji między osetyńskim a innymi językami irańskimi oraz pozwoli też rzucić nowe światło na wczesną dialektologię języków irańskich. Projekt przewiduje trzy zadania. Pierwszym zadaniem jest ustalenie względnej chronologii procesów fonetycznych od prairańskiego, przez etapy pośrednie do praosetyńskiego i dzisiejszych dialektów iron i digor, biorąc pod uwagę świadectwa starożytnych scytyjskich i sarmackich nazw (osobowych i miejscowych) oraz uwzględniając nieliczne istniejące dokumenty średniowiecznego języka alańskiego. Przez porównywanie z innymi językami irańskimi, przede wszystkim zaś z językiem sogdyjskim i jego dzisiejszym potomkiem yaghnobi, będzie możliwe ustalenie precyzyjnej chronologii wczesnego zróżnicowania języków irańskich oraz ustalenie lepszego wzoru dyfuzji geograficznej pojedynczych innowacji fonologicznych, takich jak np. przesunięcie akcentu, synkopa samogłosek, czy palatalizacja spółgłosek.

Drugim zadaniem jest zbadanie ewolucji morfologii języka osetyńskiego z prairańskiego, tj. fleksji i derywacji rzeczowników, zaimków, liczebników, oraz czasowników. Trzecie i ostatnie zadanie to zbadanie odziedziczonego słownictwa w perspektywie aktualnych badań nad słowotwórstwem w językach irańskich i indoeuropejskich. Takie podejście pozwoli rozróżnić w lepszy sposób między archaizmami a innowacjami, a wśród tych ostatnich, między cechami znajdowanymi w innych językach, powstałymi jako efekt zmian językowych, a dzielonymi z sąsiednimi językami, a cechami specyficznymi dla osetyńskiego.

Wyniki tego projektu zostaną rozpowszechnione w serii artykułów naukowych w czołowych międzynarodowych czasopismach oraz w monografii autorskiej. Na podstawie badań wstępnych można założyć, że dialekty będące przodkiem osetyńskiego zajmowały pozycję peryferyjną na północnej krawędzi świata irańskiego już w 1. tysiącleciu p.n.e., ale pozostawały wciąż w kontakcie z odmianami mówionymi na wschodzie w Azji Środkowej, zwłaszcza z tymi, z których wywodzi się język sogdyjski. Dopiero w epoce średniowiecznej straciły wszelki kontakt z resztą podrodziny irańskiej. Wynika z tego, że chociaż język osetyński zachowuje ciekawe archaizmy z epoki staroirańskiej (które zanikły we wszystkich innych językach tej grupy), to trzeba podchodzić z dystansem do wszelkich prób automatycznego przypisania archaicznej metryki pojawiającym się tylko w tym języku cechom. Rezultaty tych badań mogą zainteresować nie tylko specjalistów w dziedzinie językoznawstwa historycznego, ale również historyków i archeologów starożytnego i średniowiecznego świata irańskiego oraz stepów eurazjatyckich.